

A bennünk élő minótauros

FENYVESI ORSOLYA: A MINÓTAUROSZ ÉS ÉN, ILL. BEDEY DOROTTYA

Fenyvesi Orsolya lírikusként debütált, és saját kötetei [*Tükrök állatai, Ostrom, A látvány / Kommentárok meg nem írt versekhez, Mindig kezdetben*], valamint hiánypótló fordításai révén [Anne Carson: *Vörös önéletrajza*; Anne Sexton: *Élj vagy halj meg*] vált ismert alkotóvá. Az elmúlt években a Babilon Kiadó szerkesztőjeként, szerzőként [Miri-sorozat, *Ősvarázserdő*] és fordítóként [Rachel Piercey: *Kerek erdő, esztendő*] a gyerekirodalomnak is egyre inkább meghatározó alakjává vált. Műfajtól, témától vagy korosztálytól függetlenül minden szövege jól felismerhető jellegzetes stílusáról, a lírai nyelv világalkotó erejéről, a mitológia, a bestiáriumok és a hétköznapi világ különös elegyéről, a világ varázslatosságába vetett hitről, illetve ennek érzékeny megmutatásáról. Nincs ez másként legfrissebb kötete, *A minótauros és én* esetében sem, amelyben a címben szereplő hibrid lényhez hasonló műfaji hibriditás, kalandozás érvényesül, igazán különleges élményt hozva létre. A kötet több ponton kapcsolódik a kamaszregények hagyományához, felidézi annak konvencióit, ám legalább ennyire kortalan is, amennyiben kapcsolódást kínál fiatalabbaknak és idősebbeknek egyaránt, illetve részben fel is oldja az életkor alapú határokat.

A kamaszirodalomra jellemző szerkezeti megoldás például a fejezetek előtt olvasható rövid összefoglaló („1. fejezet, amelyben megismerkedünk Orsival, aki griffmadár helyett minótaurost kap ajándékba, ám végül mégsem ezért gurul dühbe” 7.), amely kellően talányos ahhoz, hogy felkeltse az érdeklődést, illetve segíti az eligazodást a történetben. Az illusztrációk jelenléte, mennyisége és technikája is ezt erősíti, hiszen a néhány laponként elhelyezett, egész- vagy féloldalas fekete-fehér grafikák már a vizualitás helyett a szöveget helyezik előtérbe, alkalmazkodva ezzel a megcélzott közönség feltételezett olvasási képességeihez. Szintén e hagyományhoz közelíti a kötetet a műfaja, illetve a műfaji hibriditás. Leginkább talán a disztópiával mutat rokonságot, de több ponton használja a sci-fi és a fantasy elemeit is, ám meszse túlmutat e zsánerelemek mechanikus összeszerkesztésén. Ugyanígy érvényesül a kamasz nézőpont, valamint az ehhez az életszakaszhoz társított, jellemzőnek tekintett helyzetek [pl. iskolába járás, váglyakozás egy háziállatra], tapasztalatok [pl. barátságok, összeveszések, első szerelem], amelyek egyfajta felnövekedéstörténetté állnak össze – ahogyan itt Orsi esetében is. A gyerek vagy kamasz fokalizációban jellemzően benne rejlik az az ártatlan, rácsodálkozó tekintet, amely leleplezi és ellenpontozza a felnőttek szövevényes és álságos világát, és éppen e feltárulás során avatódik be a kamasz szereplő, válik maga is egyre inkább részévé a felnőttek világának. Ám ez a fajta narráció és életkori perspektíva, noha elég tipikus e tradíció esetében, nyilvánvalóan nem tesz kamaszregénnyé egy szöveget.

A pozicionálást erősebben meghatározó sajátosság lehet a didaxis jelenléte, mértéke, amely a megcélzott korosztály feltételezett kognitív képességeivel áll összefüggésben. E téren különös egyveleget alkot *A minótauros és én*, ugyanis a szimbolikus, olykor már-már mágikus nyelvet („[...] besétált a résnyire nyitva felejtett ajtón egy nőstény farkas. Nem Gyuri farkasa, ennek lila szalag díszítette a nyakát, és

egyik fülében fehér gyöngy csillant. Orsi elámult. Sohasem látott még ilyen gyönyörű állatot.” 101; „Harapott a Hold! Sikított a Hold! Hörgött a Hold, és nyöszörgött a Hold [...] Jaj, rikoltott a Hold! [...] Üvöltött a Hold! [...] Fénylőn pihegett a Hold [...]” 102–104.) sokszor feloldja [„Odabent apa feküdt meztelenül, összeölelkezve egy nővel, aki nyakában lila szalagot, egyik fülében gyöngyöt viselt, és mindketten álmodtak.” 104; „Pedig teremthetne ő olyan valóságot, amelyben mindenki jól érzi magát. Amelyben a barátnője örökre a barátnője marad, amelyben Lujzi nem halálos beteg, *amelyben apa nem csalja meg anyát egy szépséges farkas-asszonnal*, amelyben a szerelem életre-halálra szól, és...” 154. [Kiemelés tőlem.]]. Vagyis megteremti a metaforikus olvasat lehetőségét, majd – ellene hatva – konkretizálja, kimondja a mögöttes tartalmat.

Hasonló történik akkor, amikor Orsi és Gyuri, a minótauroszt egy barlangban rekednek, és betemeti őket a föld. A föld mélyében, a teljes sötétségben megélt, társadalmon, téren és időn kívüli állapot öntudatlansága, ösztönössége erősen felidézi a születés előtti létezését, majd a kiszabadulásuk magát a születést. A szöveg ezt többszörösen nyomatékosítja, először az anyaméhben belüli lét említésével [„Amikor felébredtek, már nem számított, hogy melyik kéz kié, kinek a karja melyik lábat keresztezi, kinek a köldökéből kinek a köldökébe áramlik a levegő sűrűje, ikrek voltak az anyaméhben, férfi és nő az őállapotban, a szétszakítatás előtt egy kicsivel.” 150.], majd az újszülöttekhez hasonlítással [„[...] Orsi vacogott, ezért őt is, és a minótauroszt is puha plédekbe csavarta, így ültek egy napsütötte padon, mint az újszülöttek.” 151.]. A(z újjá)születés azután történik meg, hogy Orsi először tapasztalja meg az erőszakot, a nyilvános megaláztatást, megszégyenülést, amelyben ráadásul első szerelme, Hárs az elkövető. Innen nézve pedig a föld mélyébe, a sötétbe történő bezártság a tudattalanba való alászállásként, a trauma feldolgozásának kifejeződésékként is érthető, amelynek végén Orsi valóban más emberként, önmaga új minőségeként áll elő. Egyúttal arra a végérvényes szakadásra is rámutat, amely férfi és nő között létrejön azután, hogy először tűnnek fel egymás ellenségeként. A Gyurihoz fűződő egyre szorosabb kötelék is a barlang gyomrában válik a legteljesebb egységgé, amelyet a szükségszerű szétválás követ – ez mintegy a minótauroszt alakjában megtestesülő kamaszkor hátrahagyása is egyben.

A minótauroszt emberi és állati vonásokat egyaránt magán hordozó figurája a benne rejlő kontroll és ösztön konfliktusa okán válhat a kamaszkor allegóriájává. Ebből adódik, hogy Orsi és Gyuri felnövekedése párhuzamosan zajlik, a történet kezdetén Orsi 6–7 éves, a(z akkor még névtelen) minótauroszt pedig kisbaba. Orsi dacolásának egyik eleme éppen a minótauroszt elutasítása, akit a vágyott griffmadár helyett kapott, emellett egyéb módokon is próbálgatja a határait, először vissza-visszafutva [„Így történt, hogy a távoli csillaggal a nyakában Orsi hazament a szüleikhez, még mielőtt egyáltalán észrevették volna, hogy elment, és továbbra is kislány maradt – egyelőre.” 64.], majd egyre jobban tágitva, letapogatva a korlátokat [„Próbálgatta, meddig ér el, hol kezdődik csak a másik. Megrendítette, ha belegondolt, senki nem látja ugyanazt, amit ő, senki nem olvassa ugyanazt a mondatot. Hogy mindig csak ő létezik, minden élőnek saját világa van, és nincs kiút ebből a fajta örökkévalóságból.” 146.]. Ennek megfelelően alakul Gyurival való viszonya, amely az ignorálástól kezdve a legteljesebb egységgé váláson át egészen a búcsúig tart. Míg Orsinál a Margóhoz fűződő barátság hullámzása, az első szerelem és annak csalódása, Lujzi halála vagy a szülei romló

házassága jelenti a felnőtté válás meghatározó tapasztalatait, addig Gyuri esetében az egyre sűrűsödő bánat, a vadászat és a gyilkolás, az őt ért bántások és a kocsmázás. A minótauroszt esetében a felnövekedés mindinkább emberszerűvé válást is jelent („Riadt bociszeme helyett egy meglett, csalódott férfi tekintete világított ki arcából. Kinőtt a szarva.” 30.), amelynek kiteljesedése az, amikor a barlangban elkezdi beszélni.

Gyuri története a regényben ott ér véget, ahol a mitológiában kezdődik: Knószoszon – de mindenképp „egy romos palotában”. Itt nem egy természetellenes nász szülte, hanem a történet idejét jelentő Utókor génebeszék által létrehozott hibridjeinek egyike. Sok részlet derül ki Utókorról [pl. a Maradás Törvényei irányítják [15.], volt egy nagy háború [82.], minden lehetséges [131.]], ám a disztópiákra, fantasykre és sci-fikre jellemző világépítés, a saját rend szisztematikus kialakítása elmarad. Ez azonban nem okoz hiányérzetet, hiszen pont annyi derül ki erről a mágikus világról, amennyi lehetővé teszi, hogy kényelmesen belefészkelődjünk, és átjárjon minket is a varázslat. Utókor pontos berendezkedésének és szabályainak ismertetése helyett az atmoszférateremtés kerül előtérbe, és az az érzés, hogy itt valóban bármi lehetséges. Az illusztrációk abszurd hangulata, szimbolikus nyelve szintén ezt erősíti. A hibridek, a mesék és mítoszok teremtményei [kentaurok, ördögfiókák, sellők, unikornisok, manók, lidércek, tündérek] itt megszelídített házikedvencek, akiket be lehet adni a menhelyre, ha a gazdájuk meg akar szabadulni tőlük. A domesztikáltság Gyuri esetében is érvényesül, hiszen – még ha működik is vadászösztöne – neki már nem kell embereket feláldozni, illetve nem zárják labirintusba. A névadás gesztusa [amely a regény egyik kiemelt mozzanata] szintén inkább az emberi minőségét erősíti, illetve a *Nomen est omen* jegyében jelzi, hogy a név alapvetően meghatározza viselőjének sorsát: „Úgy érzem, akármilyen nevet adok is neki, az nem lesz annyira jó, mint amelyet lehetne neki adni. És azzal örökre elrontok mindent. Lehet, nagyon fontos szereplő lesz a történetemben, ha megtalálom számára a tökéletes nevet.” [22.] De mintha ez a sors már eleve adott volna, hiszen Lujzi, aki látja a jövőt, elárulja, hogy Gyurinak fogják elnevezni a minótauroszt, így Orsi egy kijelölt irányt követve hozza meg jelenbeli döntését.

A minótauroszt köznevesült alakja jelzi, hogy itt már nem a kegyetlen mitológiai lényről van szó, új nevet és új történetet kap (illetve ad ő maga is Orsinak), ám nem tud egészen elszakadni az eredetétől sem: „Arról a génebeszék tehetnek – szóló apa. – Vagy még inkább az ókori görögök.” [8.]. Orsi mindvégig próbálja kideríteni, hogy milyen sors jutott neki a mítoszban, igyekszik jobban megérteni a múltat, a saját múltját. E determinisztikus felfogással ellentétben az anyukája éppen azt hangsúlyozza, hogy Gyuri életét nem mitológiai elődje határozza meg („A Minótauroszt megírták, de ezt a minótauroszt életre keltették. Nincs sorsa. Itt él velünk.” 44.), éppen ezért nem is árulja el a történetét. A megírás és az életre keltés látszólagos különbsége a költészetben, az írásban oldódik fel, amelynek segítségével Orsi új sorsot akar adni a minótaurosznak: „Író leszek, és majd átírom a történetedet – ígérte Orsi Gyurinak hazafelé a sötétben [...]” [61.]; „Lehet, hogy ha írok róla, meg tudom változtatni a sorsát.” [166.] Ezt egyszerre valószínűsíti meg a regény, és bizonytalanítja is el némileg a lezárással, amellyel visszahelyezi a mítosz helyszínére, mintha mégiscsak oda tartozna.

A költészet az élet és a halál átírásának lehetőségeként jelenik meg [138., 154.], ilyen módon a legnagyobb varázslat, teremtő erő, és éppen ezért megbecsült, jól fizetett munka: „[...] anya viszont ropogós Amália-bankókban kapta a honoráriumát

a messzi Elefántcsonttoronyból – és a költői mesterségnek is nevezett antimeditációs gyakorlatok elég jó pénzt hoztak.” [14.] Megmutatkozik itt a szöveg humora, olykor ironikus hangvétele is, ami egyrészt az elefántcsonttorony-metaphora szó szerinti használatából és a költészet antimeditációs gyakorlatként való azonosításából fakad, másrészt a szöveg és az aktuális valóság közti szakadékból. Az alkotó, teremtő varázslat nemcsak Orsi költő anyukájától származik, hanem boszorkány nagyjától, Dilibogyótól is. A boszorkány népmesei szerepkörének megfelelően Dilibogyó [akit Margóval neveznek el így] egyedül él az erdőben, varázslattal és trükkökkel csalja be magához a gyanútlan gyerekeket [ez esetben Orsit, Gyurit és Margót], majd megpróbálja megmérgezni őket. A szereplői önreflexió révén a szöveg feltárja saját működésmódját, amelyben a mesei szerkezet és világtrend érvényesül: „Viszont, ha létezik boszorkány, akkor lehet, hogy a mesék is valóságosak – folytatta az elmélkedést Orsi. – És akkor mi vagyunk a főszereplők, és úgyis megmenekülünk.” [36.] Az erdő ugyanígy megtartja szimbolikus jelentését, és az eltévelyedés, útkeresés mellett az ösztönösség, a tudattalan tartalmak helyszínékként jelenik meg. Ezért is él itt Dilibogyó [akiről idővel kiderül, hogy Orsi eltitkolt nagymamája] mint egy elfelejtett vagy elfelejteni kívánt emlék, itt harap bele Gyuri fenekébe a bánatosságáért felelőssé tett szárnyas átok, majd itt tárgyiasul kiskutyamintás sálként, szerelmük kezdetén itt szalad együtt éjszaka Orsi és Hárs, majd Dilibogyó közreműködésével itt tekintenek bele a jövőjükbe [ami véget is vet el sem kezdődött közös életüknek], Orsi itt fedezi fel apját és a farkasszonyt. Csupa olyan felismerés történik meg az erdőben, amelyeket a szöveg sejtetett ugyan, ám a végérvényes szembesülés, tudatosulás e helyszínhez kötődik.

A költészetre, az alkotásra vonatkozóan nem rajzolódik ki markáns ars poetica, inkább a különböző művészetfelfogások bemutatása, ütköztetése érvényesül, így megjelenik a befogadót középpontba állító, a recepcióesztétikával rokonságot mutató megközelítés, valamint a szélsőségesen az alkotóra és az alkotásra koncentráció felfogás egyaránt: „Anya szerint az alkotás mindig másokban kel életre [...] Tudom, szegény Ingrid, számára a művészet lehetetlenség. Számunkra varázslat. Néző vagy olvasó sem kell hozzá. Mióta ténylegesen rendelkezésünkre áll a varázslat, a legvadabb elképzeléseinket is valóra válthatjuk.” [135.] Ennek megfelelően célként tételeződik a művész egyesülése az örökkévalósággal, a teremtés, az igazság kimondása és az emberek külön világai közti átjárhatóság megteremtése. Margó megszólalásával mindez relativizálódik is, amikor szórakozásnak titulálja a költészetet, és a művészet mindenhatóságába, fennköltségébe vetett hit helyett a szeretetelvet hangsúlyozza [168]. Orsi számára azonban a szeretet nem lehet elégséges, hiszen kevés ahhoz, hogy együtt maradjanak a szülei, hogy Gyurit megszabadítsa a bánattól és a megírt sorsától, hogy Lujzi életben maradjon, vagy hogy Hárral boldog életük legyen. A történetek meg-, át- és újrairrásához a költészet teremtő erejére van szükség.

Ennek a teremtő, alkotó energiának a felszabadultsága, játékosága hatja át a kötetet, ami a műfajok közti önfeledt átjárásban, a sajátos szóképzésekben és nyelvi leleményekben, valamint az illusztrációkon egyaránt tetten érhető. A világot megteremtő és benépesítő nyelvezet (Nagypáholy, fickandott krumpli, fityegők, illanók, lelketlenek) egyik legfőbb jellemzője a líraiság, a váratlan képzettársítások, a szokatlan szerkezetek, a sűrítés [„szavakká vágyó hangok hada” 76.; „Ez a gyönyörű bundás üvölti sötétre az éjjelt, gondolta Orsi, ehhez nem fér kétség, mert gyomrában

a semmi tobzódik emésztetlenül.” 104.]. A prózanyelv ilyen finomsága, érzékenysége és érzékletessége Máté Angi világát idézi fel, ahogyan az a varázslatosság is, amelyet a kamasz és felnőtt befogadók számára közös térként megteremt, ami nem életkori sajátosságként vagy fogékonyságként, hanem a világra rátekintés módjaként, a világhoz való viszonyként jelenik meg. Ennek megfelelően a mágikus látásmód, világmagyarázat nem idillt és infantilizálást jelent, inkább komplex jelenségek, különböző problémák és nehézségek mágikus realista elemeket sem nélkülöző bemutatását. Ugyanez érvényesül a grafikákon is, amelyek erősen stilizáltak, szimbolikusak, és a varázslat csodája mellett a kegyetlenséget, a bánatot, a melankóliát is színre viszik. Vagyis a szövegben és az illusztrációkon egy olyan, a gyermek- vagy kamaszkor jellemzőit mutató, de felnőttek számára is hozzáférhető [tudat]állapotról van szó, amelyet a felnőtt befogadók kevésbé hajlamosak érvényesíteni, előhívni világmagyarázatuk során.

Ennek metaforájaként érthető a regény keretes szerkezetét jelentő ajtó, amely a történet elején jelenik meg rejtélyes módon [„Pillantása ekkor megakadt egy ajtón, ami szinte egybeolvadt a konyhába nyíló folyosó falával. Különös... Nem emlékezett erre az ajtóra.” 10.], és amelyen Orsi minden erőfeszítése ellenére sem jut be, majd a végén Gyuri nyitja ki [„Gyuri ekkor felállt, és határozott léptekkel az évekkel korábban feltűnt titokzatos ajtóhoz indult. Megfogta a kilincset, lenyomta, mire az ajtó kinyílt. Orsi nem akart hinni a szemének!” 174.]. Mintha a felnőtté válás ajtaja, amelyen gyerekként Orsi hiába dörömböl, amelyet hiába akar feltépni, a megfelelő pillanatban magától feltárulna. Ez az ajtó pedig [noha valamiféle cezúrát von a gyerek- és a felnőttkor közé] megadja az átjárás lehetőségét, folytonosságot, kapcsolatot biztosítva így – nem csak a regény világában. [*Ampersand*]

GESZTELYI HERMINA

• • • • •

Felelős kiadó: FAZAKAS GERGELY TAMÁS

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Grafikai terv, layout: Alkotópont Grafikai Műhely Kft.

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége

Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. E-mail: alfoldfolyoirat@gmail.com — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál [Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900]. További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 10800 Ft, félévi 5400 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.